

Ο Λένιν και τα Σοβιέτ: ο θεσμικός συμβιβασμός

Πέρα από τα πρακτικά προβλήματα της σχέσης με τα Σοβιέτ κατά την φάση της εξέγερσης, η λενινιστική υπεράσπιση της μπολσεβίκικης αντίληψης για το κόμμα άνοιγε εκ νέου το θεωρητικό πρόβλημα της συγκεκριμένης σχέσης, με τρόπο έμμεσο ενδεχομένως, αλλά διαρκή, ως στιγμή μιας ευρύτερης συζήτησης για τη σχέση της πολιτικής καθοδήγησης με τις οργανώσεις των μαζών και για τις συμμαχίες του προλεταριάτου κατά τη διαδικασία της δημοκρατικής επανάστασης και πέραν αυτής – μέχρι τον σοσιαλισμό. Έθετε, έτσι, εκ νέου και διαρκώς το πρόβλημα της συντακτικής εξουσίας. Η εν λόγω διερώτηση ήταν αναπόφευκτη, γιατί επρόκειτο για το κεντρικό, για το πλέον κρίσιμο και το πλέον αμφίσημο πρόβλημα, που η ενεργός πραγματικότητα, του συγκεκριμένου επιπέδου ανάπτυξης του καπιταλισμού, δεν σταματούσε να επιβάλλει στην εργατική επιστήμη. Αλλά η ιδιαίτερη μορφή της συζήτησης καθορίστηκε από την πραγματική πληθώρα γραπτών, για τη ρωσική επανάσταση, του 1905, που είχαν παραχθεί από τη Δεύτερη Διεθνή. Τα Σοβιέτ προωθούνται στη διεθνή συζήτηση του εργατικού κινήματος και ανοίγουν, έτσι, τον δρόμο –ακόμη περισσότερο ίσως σε σύγκριση με τη ρωσική σοσιαλδημοκρατία– για θεματικές αναπτύξεις και πολιτικές αντιπαράθεσεις. Δεν έχει ιδιαίτερη σημασία να ακολουθήσουμε εδώ την πολεμική που ξεκινά τότε, κυρίως δε τις ρεφορμιστικές παλινδρομήσεις της. Αρκεί να συγκρατήσουμε τις δύο θέσεις, που αν και τρόπον τινά συγγενικές, δεν παύουν να είναι αντιθετικές: τη θέση της Ρόζας Λούξεμπουργκ και τη θέση του Τρότσκι. Η προβληματική του Λένιν μπορεί να διασαφηνιστεί με βάση την αντιπαράθεση μαζί τους.

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ βλέπει στα Σοβιέτ τη ζωντανή απόδειξη της εγκυρότητας των θέσεων που είχε υποστηρίξει ήδη κατά τη διάρκεια της πολεμικής για τη «μαζική απεργία» στο Βέλγιο. Η εμπειρία των Σοβιέτ δείχνει, περισσότερο από κάθε άλλο παράδειγμα, ότι «η ζωντανή διαλεκτική εξέλιξη (...) γεννά την οργάνωση ως προϊόν του αγώνα»¹. Το ρωσικό προλεταριάτο, μολονότι νεοπαγές και

Ο Antonio Negri υπήρξε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβα και ένας από τους ιδρυτές του εργατιστικού κινήματος στην Ιταλία. Στις μέρες μας, τα έργα του Αυτοκρατορία και Πλήθος, που έχει συγγράψει από κοινού με τον Michael Hardt, έχουν προκαλέσει μείζον θεωρητικό και πολιτικό ενδιαφέρον σε άμεση συνάρτηση με τα κοινωνικά κινήματα της εποχής μας.

παρόλο που χαρακτηριζόταν από πολιτική ανωριμότητα, κατάφερε να επιβάλλει τη δική του πολιτική ύπαρξη στον αγώνα, και να επιτύχει ένα πολύ υψηλότερο επίπεδο «οργάνωσης σε διαδικασία», στο πλαίσιο της οποίας όλες οι δυνάμεις του αγώνα διακινούνταν και ξαναρίχνονταν στη μάχη, μέσα σε μια διηνεκές γίνεσθαι εναλλαγών. Ο συνδυασμός συνδικαλιστικής πάλης και πολιτικής πάλης εξασφάλιζε, έτσι, ένα μέσο που του επέτρεπε να πραγματοποιηθεί μέχρι τέλους. Όσο για τα Σοβιέτ, εμφανίζονται ως κινητήριες δυνάμεις αυτής της επαναστατικής διαδικασίας: ριζωμένα καθώς είναι στη ζωή των μαζών, μπορούν να τις κινητοποιούν στο σύνολό τους. Ως όργανα εξέγερσης αφενός, που προαναγγέλλουν αφετέρου την αδιάλειπτη ανάπτυξη της δημοκρατικής πάλης απ' τον ριζοσπαστικό δημοκρατισμό μέχρι τον σοσιαλισμό, τα Σοβιέτ αποτελούν, κατά τη Ρόζα Λούξεμπουργκ, την πραγματική ενσάρκωση του μαρξισμού στις μάζες.

Στην περίπτωση του Τρότσκι, το στοιχείο που επίσης τονίζεται με έμφαση είναι ο αυθόρμητος χαρακτήρας του σχηματισμού των Σοβιέτ, ο δημοκρατικός ριζοσπαστισμός τους στο επίπεδο της ζωής των μαζών: γεγονός που προσδίδει στα Σοβιέτ τη μορφή μιας «παραδειγματικής οργάνωσης της επανάστασης», επειδή «η ίδια η οργάνωση του προλεταριάτου θα είναι το όργανο της εξουσίας του»². Αυτή η έννοια της δικτατορίας του προλεταριάτου, στο βαθμό που ασκείται άμεσα από τα Σοβιέτ δίχως τη μεσολάβηση του κόμματος, είναι επακόλουθο της εξύμνησης του αυθορμητισμού, την οποία εμπνέει στον Τρότσκι η εμπειρία που είχε απ' το Σοβιέτ της Πετρούπολης, ως καθοδηγητικού οργάνου που ενοποιεί την επαναστατική πάλη και συγχρόνως προσφέρει στις μάζες τα μέσα της δημοκρατικής και σοσιαλιστικής αυτοδιαχείρισής τους³.

Οι απόψεις της Ρόζας Λούξεμπουργκ και του Τρότσκι έχουν, όπως είπαμε, ορισμένα κοινά στοιχεία και ορισμένα άλλα, διαφορετικά και, πρακτικά, αντίθετα μεταξύ τους. Ανάμεσα σε αυτά τα στοιχεία διαφοροποίησης πρέπει να αναφέρουμε πρωτίστως το γεγονός ότι η Ρόζα Λούξεμπουργκ επιμένει στην τάση διάχυσης των Σοβιέτ, ενώ ο Τρότσκι στρέφει πρώτα και κύρια την προσοχή του στη φάση της συγκεντροποίησης των επαναστατικών δραστηριοτήτων των Σοβιέτ. Στο σύνθημα «όλη η εξουσία Σοβιέτ», διακρίνει πράγματι το πρόπλασμα (με βάση το σχήμα του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού) της συνέχειας του επαναστατικού κινήματος (συμπεριλαμβανομένων των τακτικών του όψεων), και δη το πρόπλασμα της θεμελιακής δομής του ίδιου του σοσιαλιστικού κράτους. Υπάρχουν όμως ορισμένα άλλα στοιχεία που και οι δύο τους συμμερίζονται, όπως η εξύμνηση του αυθόρμητου χαρακτήρα των Σοβιέτ, της γένεσης και της ανάπτυξής τους και, ως εκ τούτου, η εξύμνηση του δημοκρατικού τους ριζώματος στη ζωή των μαζών, απ' όπου, τέλος, προκύπτει η θεωρητική επιμονή τους στη σχέση συνέχειας που θεωρούν ότι υπάρχει ανάμεσα στη δημοκρατική πάλη και στη σοσιαλιστική πάλη, την οποία αναγνωρίζουν τόσο στη δομή όσο και στις λειτουργίες των Σοβιέτ.

Ο Λένιν, όμως, απορρίπτει αυτές τις δύο απόψεις. Στρέφει την προσοχή του στις συνθήκες του κινήματος στη Ρωσία και σε όλη την αμφισβησία που μπορεί να διέπει τον επαναστατικό αγώνα σε συνθήκες καθυστερημένου καπιταλισμού. Όχι μόνον δεν τον ενθουσιάζουν οι μορφές που μπορεί να πάρει ο αγώνας, αλλά υποτάσσει την εκτίμηση που έχει γι' αυτές στους συγκεκριμένους προσδιορισμούς που μπορεί να εντοπίσει η εργατική επιστήμη μέσα στην κατάσταση. Τι μπορεί να σημαίνει, επομένως, στη συγκυρία της ρωσικής κατάστασης, η θεωρία της οργάνωσης ως διαδικασίας; Πολύ απλά, την αναδίπλωση του κινήματος σε λαοφιλείς θέσεις, απολύτως γενικευτικού χαρακτήρα, ένα επικίνδυνο εμπόδιο στην άσβεστη βούληση να δημιουργηθεί μια ταξική επαναστατική οργάνωση που να είναι αυτόνομη, και η οποία, *hic et nunc*, δεν μπορεί παρά να είναι μειοψηφική: όμως, μόνον μια τέτοια οργάνωση μπορεί να εγγυηθεί την κατάληψη και την καταστροφή της εξουσίας της αστικής τάξης, είτε είναι αυταρχική είτε δημοκρατική, καθότι πρόκειται για το ουσιαστικό τέλος της, ανεξαρτήτως των σταδίων που οριοθετούν την παρούσα δημοκρατική φάση του κινήματος. Στην εξύμνηση του δημοκρατικού χαρακτήρα των Σοβιέτ, δεν υπάρχει άραγε ο κίνδυνος να υποταχτεί η σκληρή εργασία οργάνωσης του κόμματος στην εικόνα του μέλλοντος, και να ακυρωθεί η αναγκαία λειτουργία του ως πρωτοπορίας μέσω της προσχώρησης στην καθ' ολοκληρίαν ουτοπική αυταπάτη μιας επαναστατικής ομοφωνίας; Προφανώς, ούτε η Ρόζα Λούξεμπουργκ, ούτε ο Τρότσκι δεν θα μπορούσαν να αποδεχτούν, και δεν αποδέχτηκαν, τέτοιες κριτικές: πουθενά στα κείμενά τους δεν υποχωρεί η καθοδηγητική λειτουργία της σοσιαλδημοκρατίας. Από την άλλη, στη φωτιά της πολεμικής, δεν είχαν κανένα πρόβλημα να επιστρέψουν στον Λένιν τις κατηγορίες περί «υπερσυγκεντρωτισμού» σε ό,τι αφορά την αντίληψή του για το κόμμα, επιστημαίνοντας ότι η συλλογιστική του τον οδηγούσε να υποτιμά κατ' ουσίαν κάθε στοιχείο, ακόμη και δυνητικό, δημοκρατικής ζωής στη βάση των επαναστατικών οργάνωσεων. Στην περίπτωση της Ρόζας Λούξεμπουργκ αυτές οι κατηγορίες θα εκλάβουν μια σθεναρή πολεμική δύναμη μετά το 1917.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η λενινιστική ανάλυση έφερνε στο φως την ουσία της περιγραφής των Σοβιέτ την οποία συμμερίζονταν τόσο η Ρόζα Λούξεμπουργκ όσο και ο Τρότσκι, καθώς και της συνεπαγόμενης θεωρίας: η κριτική του Λένιν, που ήταν ακόμη περισσότερο εύστοχη ως προς αυτό, διέκρινε στο μοντέλο «διάχυσης» της Λούξεμπουργκ και στο μοντέλο «συγκέντρωσης» του Τρότσκι μια θεωρητική υπερεκτίμηση και ένα θεμελιώδες στρατηγικό σφάλμα. Η υπερεκτίμηση υπάρχει, κατά τον Λένιν, στο γεγονός ότι ανατίθενται στον αυθορμητισμό ορισμένες λειτουργίες που αδυνατεί να εκπληρώσει: ενδέχεται πράγματι ο αυθορμητισμός να παίζει έναν εξέχοντα ρόλο (που είχε αναγνωρίσει και εξυμνήσει ουκ ολίγες φορές ο «ρομαντικός» και «αναρχικός» Λένιν), αλλά δεν συμβαίνει αυτό πάντα, ούτε αυτομάτως. Η ορθολογικότητα της αυθόρμητης ιστορίας των αγώνων, αν πράγ-

ματι υπάρχει, καθορίζεται είτε από το κεφάλαιο είτε από την τάξη ως προς την πλέον συνειδητή, την πλέον πολιτική της διάσταση. Και το κόμμα βρίσκεται εκεί καθ' ολοκληρίαν, ως ταξικό κόμμα που ανακτά από τον αυθορμητισμό των αγώνων την εργατική νοσταλγία της εναλλακτικής οργάνωσης, που δομεί την ταξική αυτονομία και προγραμματίζει συνειδητά τις εκφράσεις της: ως κόμμα της πρωτοπορίας, το οποίο βρίσκεται πάντα στην πρωτοπορία, επειδή ξεπερνά διαρκώς τα υλικά όρια που επιβάλλει η καπιταλιστική δομή στο ταξικό κίνημα. «Κόμμα ως συντάσσουσα εξουσία» [prouvoir constituant]. Εδώ ακριβώς βρίσκεται –μετά την υπερεκτίμηση του αυθορμητισμού, ακόμη κι αν έχει τους λόγους της– το αναμφισβήτητο λάθος της Ρόζας Λούξεμπουργκ και του Τρότσκι: προβάλλουν στην επαναστατική διαδικασία μια συνέχεια που αγνοεί κάθε ρήξη, και κυρίως κάθε ασυνέχεια ανάμεσα στα προβλήματα των οικονομικών διεκδικήσεων και στα προβλήματα της πολιτικής διεκδίκησης, ή ανάμεσα στη διεκδίκηση της δημοκρατίας και στον αγώνα για σοσιαλισμό. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τόσο η Ρόζα Λούξεμπουργκ όσο και ο Τρότσκι είχαν απορρίψει, με τον πλέον κλασικό τρόπο, τον ρεφορμισμό του εργατικού κινήματος, της διεθνούς σοσιαλδημοκρατίας, ότι είχαν ξεμπροστιάσει όλες τις μορφές του: τώρα όμως, και ακόμη περισσότερο στο βαθμό που η κατάσταση και οι ευκαιρίες του αγώνα χαρακτηρίζονται από τη διάσταση της καθυστέρησης, έπρεπε επίσης να τεθεί στο στόχαστρο ο ρεφορμισμός των ταξικών κινήματων. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο γεννήθηκε και λειτουργεί το κόμμα. Σε καμία στιγμή δεν μπορούν, επομένως, να αποσυνδεθούν οι όροι του ζεύγους αυτονομία-οργάνωση, καθώς αυτό που πρέπει να νοείται ως αυτονομία, με την αρνητική έννοια του όρου, είναι η απομόνωση της τάξης μέσα στους κόλπους του λαού, ή η απομόνωση του αγώνα της εργατικής τάξης (που παλεύει ασταμάτητα για να ξεπεραστούν τα δεδομένα υλικά όρια) από τους τακτικούς καθορισμούς του κινήματος. Και συνάμα, με τη θετική έννοια του όρου, είναι η επιβολή του προβλήματος της οργάνωσής του: δίχως αυτονομία ούτε και οργάνωση. Αυτό ακριβώς υποστήριζε ο Λένιν ενάντια σε κάθε θεωρία της δημοκρατικής οργάνωσης. Αλλά δίχως οργάνωση, η ταξική αυτονομία είναι πάντα πρόσκαιρη, κινδυνεύει (κυρίως όταν η ανάπτυξη του κεφαλαίου βρίσκεται ακόμη σε ένα καθυστερημένο επίπεδο) να αντιστραφεί από τον μεταρρυθμιστικό του κεφαλαίου, που διαθέτει μεγάλα περιθώρια πρωτοβουλιών, και συνεπώς να ηττηθεί ως εργατική πάλη – γεγονός που, κατά τον Λένιν, ακύρωνε κάθε υπόθεση περί οργάνωσης ως διαδικασίας.

Και τα Σοβιέτ; Μόνον το κόμμα μπορεί να αποφασίσει για τη χρήση τους. Το ζήτημα δεν είναι να υποτιμήσουμε το παραδειγματικό εργαλείο που προσέφερε ο αυθορμητισμός στην επανάσταση, αλλά να το μετατοπίσουμε σε ένα ανώτερο επίπεδο στην τακτική και την στρατηγική του κόμματος, της συντάσσουσας εξουσίας.

Αν κρατήσουμε αυτές τις παραμέτρους στο νου μας, θα κατανοήσουμε την αξία της θεωρητικής και τακτικής κρίσης που εκφέρει ο Λένιν για τα Σοβιέτ το 1917.

Πρόκειται για μια κομβική στιγμή, αφού τότε ακριβώς πραγματοποιείται ο «λενινιστικός επαναστατικός συμβιβασμός»: συμβιβασμός σε ό,τι αφορά την ίδια την έννοια της συντάσσουσας εξουσίας, μεταξύ Σοβιέτ και κόμματος, αμφίσημη σύνθεση ανάμεσα στη μαρξιστική έννοια της ζωντανής εργασίας και στη λενινιστική έννοια του κόμματος ως υπέρτατης μεσολάβησης του κινήματος των μαζών.

Η πρώτη πλευρά της λενινιστικής ανάλυσης για την άμεση διάδοση των Σοβιέτ το 1917 είναι η έμφαση που δίδεται στον αυθόρμητο χαρακτήρα του φαινομένου. «Τα Σοβιέτ αναδύθηκαν χωρίς κανενός είδους Σύνταγμα και επιβίωσαν για περισσότερο από έναν χρόνο (από την άνοιξη του 1917 μέχρι το καλοκαίρι του 1918) ανεξαρτήτως κάθε Συντάγματος»⁴. Να σημειώσουμε ευθύς εξαρχής ότι αυτή η εξήγηση δεν έχει καμία γενικευτική ή λαϊκίστικη διάσταση: από την αρχή, ο Λένιν ορίζει την αυθόρμητη ανάπτυξη της προλεταριακής οργάνωσης ως ένα ειδικό και χαρακτηριστικό στοιχείο της ταξικής κατάστασης, και επωφελείται αυτής της επιβεβαίωσης για να ορίσει τη φύση και τη δυναμική της επανάστασης. «Τα Σοβιέτ δεν μας ενδιαφέρουν ως μορφή, αυτό που μας ενδιαφέρει είναι ποια τάξη εκφράζουν»⁵. Σε αντίθεση με τον Πλεχάνωφ, αυτό που τον ενδιαφέρει δεν είναι να συλλάβει την κίνηση της «λαϊκής δημιουργίας μέσα στην επανάσταση»⁶, αλλά να παγιωθεί στα Σοβιέτ η έκφραση και η πολιτική μορφή της ταξικής ανυπακοής προς τη γενική εμπειρία της εκμετάλλευσης. «Ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος έπρεπε, λόγω αντικειμενικής αναγκαιότητας, να επιταχύνει απείρως και να οξύνει περισσότερο από ποτέ την ταξική πάλη του προλεταριάτου ενάντια στην αστική τάξη. Έπρεπε να μετασχηματιστεί σε εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα σε εχθρικές τάξεις»: τα δε Σοβιέτ είναι το αυθόρμητο προϊόν αυτής της κατάστασης, «εμβρυακή μορφή της εργατικής διακυβέρνησης, αντιπρόσωπος των συμφερόντων του συνόλου των φτωχών μαζών, δηλαδή των εννέα δεκάτων του πληθυσμού, που παλεύει για ειρήνη, ψωμί, ελευθερία»⁷.

Από τις αρχές του πολέμου, ο Λένιν είχε προβλέψει αυτήν την όξυνση του ταξικού αγώνα και είχε καθορίσει αναλόγως τη στάση του στους κόλπους της Δεύτερης Διεθνούς. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, με βάση αυτές τις προβλέψεις, είχε επικρίνει ανελέητα τις απόπειρες να συνδεθεί η εργοστασιακή εργατική τάξη με τις ευθύνες της πολεμικής παραγωγής, αρνούμενος να αποδεχτεί τον «συνταγματισμό εντός του εργοστασίου» που υπόσχονταν ως αντάλλαγμα οι ομορτωτιστές της Δούμας⁸. Είχε έρθει πλέον η στιγμή να επαληθεύσει την ορθότητα της ανάλυσής του: η πρόβλεψη επαληθεύτηκε στο μεγαλύτερο δυνατό επίπεδο επαναστατικής ανυπακοής. Η συγκρότηση των Σοβιέτ είναι επομένως η αυθόρμητη ενοποίηση της αγωνιστικής ανυποταξίας του προλεταριάτου μπροστά στην καπιταλιστική εκμετάλλευση που έφτασε, με τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο, τόσο στο απόγειό της όσο και στο όριο των μορφών εκδήλωσής της. Η αποτίμηση του αυθόρμητου χαρακτήρα και η εξήγησή του προσφέρουν έτσι τη βάση για να οριστεί ο υψηλότερος βαθμός ανάπτυξης της ρωσικής εργατικής τάξης και οι υλικές προϋποθέσεις

του πολιτικού προγραμματισμού για το πέρασμα από την πρώτη στη δεύτερη φάση της επανάστασης⁹.

Δεν είναι καθόλου παράδοξο που ο Λένιν ορίζει με αυτούς τους όρους τον αυθορμητισμό, όχι ως κάτι που αντιτίθεται στον πολιτικό σχεδιασμό της προλεταριακής επανάστασης, αλλά ως ένα αναγκαίο, αν και όχι επαρκές στοιχείο της: είδαμε ότι πρόκειται για μια τυπικά λενινιστική μέθοδο. Αυτό που αλλάζει στην προκειμένη περίπτωση είναι μόνον η ένταση του ορισμού: ο αυθορμητισμός αναπτύχθηκε μέχρι να εκφράσει την εμβρυακή μορφή της επαναστατικής διακυβέρνησης και έχει αρκούντως επίγνωση του χαρακτήρα του, ώστε να επιτρέψει το πέρασμα στη συγχρότηση της σοσιαλιστικής εξουσίας. Από το 1902, ο Λένιν είχε περιγράψει τη διαδικασία του εργατικού αυθορμητισμού ως πορείας προς έναν ολοένα και υψηλότερο βαθμό επαναστατικής συνείδησης των μαζών: η διαδικασία φτάνει έτσι εν προκειμένω στο αποκορύφωμά της, όπου ο αυθορμητισμός ορίζει μια κατάσταση και καθορίζει υλικά ορισμένες άκρως προχωρημένες μορφές ανάπτυξης της¹⁰.

Εδώ ακριβώς ανακύπτει επίσης η υποτιθέμενη αντίφαση ανάμεσα στις προηγούμενες θέσεις του Λένιν και στις θέσεις του 1917, ανάμεσα στα νέα καθήκοντα που αποδίδει τότε στα Σοβιέτ και στις παλαιότερες εκτιμήσεις του. Γιατί η νέα μορφολογία του χαρακτήρα και των καθηκόντων των Σοβιέτ απορρέει για μια ακόμη φορά από τον ορισμό του επιπέδου στο οποίο έφτασε ο αυθορμητισμός, ως έκφραση του επιπέδου ανάπτυξης του ταξικού ανταγωνισμού, και από το συναφές πρόγραμμα ενός άλματος που πρέπει να συντελεστεί πέρα από την πρώτη επαναστατική φάση. Οι Θέσεις του Απρίλη¹¹, αναπτύσσοντας τις υποδείξεις που περιέχονταν στα Γράμματα από μακριά, αναγνωρίζουν στα Σοβιέτ των εργατών αντιπροσώπων «τη μόνη δυνατή μορφή επαναστατικής διακυβέρνησης»: «Όχι μια κοινοβουλευτική δημοκρατία –αν γυρίζαμε εκεί ύστερα από τα Σοβιέτ των εργατών αντιπροσώπων θα είχαμε κάνει ένα βήμα προς τα πίσω– αλλά μια δημοκρατία των Σοβιέτ των αντιπροσώπων εργατών, εργατών γης και χωρικών σε ολόκληρη τη χώρα, από τη βάση μέχρι την κορυφή».

Από «όργανο εξέγερσης» σε «όργανο εξέγερσης και εξουσίας του προλεταριάτου»: ο μετασχηματισμός της λειτουργίας των Σοβιέτ απορρέει συνεπώς από την πραγματική, υλική ανάπτυξη των επαναστατικών σκοπών. «Τα συνθήματα και οι ιδέες των μπολσεβίκων επιβεβαιώθηκαν, κατά το πλείστον, από την ιστορία. Αλλά στη συγκεκριμένη πραγματικότητα τα πράγματα συνέβησαν διαφορετικά απ' ό,τι μπορούσαμε (...) να προβλέψουμε». Γεγονός είναι ότι ο μηχανισμός της διαρκούς επανάστασης εξασφάλισε ένα καινούριο πεδίο παρέμβασης, μια πιο προχωρημένη προοπτική για να συμπράξει μαζί της. Στους παλαιούς μπολσεβίκους που εξακολούθουν να επικαλούνται τις διατυπώσεις του 1906, ο Λένιν απαντά με βάση την ανάλυση της καινούριας κατάστασης του 1917. Το κόμμα πρέπει να επωφεληθεί με πραγματιστικό τρόπο από την καινούρια κατάσταση: δεν υπάρχει επομένως καμία

αντίφαση στην τροποποίηση των τακτικών κατευθύνσεων του κόμματος, αλλά, αντιθέτως, μια συνεχής επαλήθευση της εγκυρότητας της στρατηγικής γραμμής, η οποία καθιστά αναγκαία την αναπροσαρμογή της παρέμβασης. Με αυτήν την έννοια, η ορθή σχέση ανάμεσα σε αυθορμητισμό και συνείδηση, ανάμεσα σε τάξη και οργανωμένο ταξικό κίνημα, την οποία πρέπει να επιτυγχάνει το κόμμα σε κάθε καινούρια κατάσταση εκφράζεται –μετά την επανάσταση του Φεβρουαρίου του 1917– από την εξύμνηση της επαναστατικής λειτουργίας των Σοβιέτ, και ευρύτερα από το θεωρητικό ορισμό που τα αναδεικνύει σε θεμέλιο ενός νέου τύπου κράτους.

Είναι γεγονός ότι η ανάλυση του Λένιν είχε αναγνωρίσει την καινούρια πραγματικότητα των Σοβιέτ: όχι μόνο η γέννησή τους και η άμεση διάδοσή τους την πρώτη βδομάδα της εξέγερσης του Φλεβάρη ήταν μια σημαντική επιτυχία, όχι μόνο ο σχηματισμός μιας «εκτελεστικής επιτροπής» με καθοδηγητικές λειτουργίες για όλο το κίνημα ήταν ένδειξη μιας τεράστιας οργανωτικής ικανότητας, αλλά οι ιδιαίτερες πολιτικές συνθήκες προσέφεραν στα Σοβιέτ μια μορφή εντελώς διαφορετική από εκείνη των Σοβιέτ του 1905 (ακόμη κι αν η ανάμνηση των τελευταίων είχε επενεργήσει με εκπληκτική αποτελεσματικότητα στη γένεση του κινήματος). Οι εν λόγω πολιτικές συνθήκες είναι επί της ουσίας: ο πολιτικός –αμιγώς σοσιαλιστικός– χαρακτήρας ολόκληρου του κινήματος και η ειδική μορφή του μαζικού χαρακτήρα του. Σε αντίθεση με το 1905, τα Σοβιέτ εμφανίζονται τούτη τη φορά με τη νίκη της εξέγερσης: αυτό που έχουν να αντιμετωπίσουν δεν είναι επομένως ο παλαιός απολυταρχικός μηχανισμός που θα πρέπει να γκρεμιστεί, αλλά η καινούρια κυβέρνηση της αστικής τάξης. Γι' αυτό ακριβώς τα καθήκοντά τους μετασχηματίζονται ευθέως σε σοσιαλιστικά καθήκοντα, και τα Σοβιέτ ορίζονται ως «όργανα της ριζοσπαστικής δημοκρατίας», ως όργανα ταξικού και μαζικού χαρακτήρα, που έχουν καθήκον (όποιος κι είναι ο στρατηγικός σκοπός των δυνάμεων που επενεργούν σ' αυτό το πλαίσιο) να εκφράσουν μια εναλλακτική πολιτική δυναμική σε σχέση με την εξουσία της αστικής τάξης. Σε σύγκριση με το 1905, ο μαζικός χαρακτήρας έχει τροποποιηθεί, όχι μόνο λόγω της τεράστιας κλίμακας του φαινομένου και λόγω της σημασίας που έχει η διάδοσή του στον στρατό, ο οποίος εξοπλίζει τα Σοβιέτ και ενοποιεί την πολιτική και στρατιωτική οργάνωση του προλεταριάτου, αλλά κυρίως λόγω της πολιτικής ριζοσπαστικοποίησης των ίδιων των μαζών. Αυτή η παράμετρος θα βγει στο φως τους ακόλουθους μήνες, πρώτα και κύρια μέσα από τη σύγκρουση που θα ανακύψει ανάμεσα στο Σοβιέτ της Πετρούπολης, που περιορίζεται στο επίπεδο της τυπικής πολιτικής λόγω των καθηκόντων «ελεγκτή» της αστικής κυβέρνησης που έχει αναλάβει, και στα Σοβιέτ της περιφέρειας, που τα διαπερνά σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό ο ριζοσπαστισμός των μαζών, ωθώντας τα προς νέες επαναστατικές κινήσεις. Ο Λένιν στρέφει όλη του την προσοχή σε αυτόν τον ριζοσπαστισμό και τον επικαλείται για να ωθήσει τη διαδικασία στην ολοκλήρωσή της.

Κατά συνέπεια, τα Σοβιέτ αποτελούν έναν από τους δύο πόλους της «δυναδικής εξουσίας» που την έχουν επικαλεστεί πολλές φορές για να χαρακτηρίσουν την πρώτη φάση της ρωσικής επανάστασης. Αλλά υπάρχουν πολλοί τρόποι για να αντιληφθεί κανείς τη «δυναδική εξουσία»: μπορεί κανείς να δει σ' αυτήν ένα σύστημα κατανομής της εξουσίας σε μια φάση δημοκρατικής επανάστασης, ή τον πρώτο καρπό ανάπτυξης μιας διαρκούς επανάστασης με σοσιαλιστικές στοχεύσεις. Στην πρώτη περίπτωση, θα ορίσουμε το Σοβιέτ ως «όργανο ελέγχου της επαναστατικής δημοκρατίας» και θα του αποδώσουμε το καθήκον να εγγυάται αυτή τη δημοκρατία τόσο αρνητικά όσο και θετικά, αφενός ενάντια σε κάθε αντεπαναστατική παλινδρόμηση και αφετέρου στην κατεύθυνση της δημοκρατικής ανάπτυξης των θεσμών και της πολιτικής της εκτελεστικής βαθμίδας. Τέτοια είναι η θέση των μενσεβίκων και των εσέρων, που βασίζεται σε γνωστότατες θέσεις αναφορικά με τη φύση της ρωσικής επανάστασης. Αλλά, τουλάχιστον σε σχέση με το πρόβλημα των Σοβιέτ, ακόμη και οι παλαιοί μπολσεβίκοι δεν βρίσκονται μακριά από αυτή τη θέση: πριν την επιστροφή του Λένιν, μοιάζουν να δέχονται αυτές τις διατυπώσεις, έστω και με πολλά διφορούμενα¹².

Μόνο το ξέσπασμα της κρίσης του Απρίλη, και ακολούθως η επιστροφή του Λένιν και η πάλι που διεξάγεται γύρω από τις «θέσεις» του, επιφέρουν ένα πρώτο ξεκαθάρισμα της κατάστασης. Οι προσωπικοί δεσμοί που υπάρχουν ανάμεσα στους ηγέτες των Σοβιέτ και στην κυβέρνηση καθιστούν σαφή την ταξική κατεύθυνση προς την οποία επιχειρεί να επιλύσει τη «δυναδικότητα της εξουσίας» η αστική τάξη, και συνεπώς τον αναγκαστικά ενδεχομενικό χαρακτήρα της. Γίνεται φανερό ότι η «δυναδική εξουσία» δεν συνιστά μια νομική σχέση που μπορεί να προσλάβει θεσμική υπόσταση, αλλά έναν απλό συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ ανταγωνιστικών τάξεων: «όχι ένα συνταγματικό γεγονός, αλλά ένα επαναστατικό γεγονός», ή ένα συντακτικό γεγονός. Δεν μπορεί να επιλυθεί παρά με τη νίκη ενός εκ των δύο αντιπάλων: «Στην πραγματικότητα, δεν μπορούμε να μετατρέψουμε τον εμφύλιο πόλεμο σε συνιστώσα του καθεστώτος του κράτους». Σε αυτό το στάδιο, κάθε συμφιλιωτική θέση καθίσταται αδύνατη και, από ταξικής απόψεως, συνιστά καθαρό οπορτουνισμό. Πρέπει, συνεπώς, από την σκοπιά της εργατικής τάξης, να αντιμετωπιστεί και να επιλυθεί η αμφισημία της δυναδικής εξουσίας: θα προταθεί τότε κατά πρώτο λόγο να οζυνθεί ο δυναδικός της χαρακτήρας, και κατ' επέκταση να υπερτονιστεί η προλεταριακή πλευρά της αντίθεσης, μέχρι την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του προλεταριάτου υπό τη «σοβιετική» της μορφή¹³.

Η μπολσεβίκικη στρατηγική, που προβλέπει σε ένα πρώτο στάδιο τη διάλυση της «δυναδικής εξουσίας», αρθρώνεται με βάση τρία σημεία: ενίσχυση και επέκταση της εξουσίας των Σοβιέτ, κινητοποίησή τους στη γραμμή του κόμματος, μετασχηματισμός του κράτους σε σοσιαλιστική κατεύθυνση μέσω αυτών ακριβώς των Σοβιέτ. Οι μπολσεβίκοι αφιερώνουν στο πρώτο καθήκον όλα τα οργανωτικά τους

χαρίσματα. Έτσι ακριβώς γίνεται στις πόλεις, όπου συνδέουν τη δράση των Σοβιετ με τον αγώνα για την κατάκτηση του οχτάωρου, βασισμένοι σε συνθήματα που τονίζουν emphaticά τον προλεταριακό χαρακτήρα της σοβιετικής οργάνωσης. Αλλά έτσι γίνεται κυρίως στην ύπαιθρο, όπου ρίχνουν στη μάχη ακραία συνθήματα, τα οποία συμβάλουν στην επέκταση και στη ριζοσπαστικοποίηση του κινήματος των Σοβιετ. Τα αποτελέσματα αυτής της δράσης δεν αργούν να γίνουν αισθητά: τον Μάιο, ανακηρύσσεται από εργάτες και ναύτες η προλεταριακή δημοκρατία της Κροστάνδης. Ωστόσο, παράλληλα με αυτές τις εκφάνσεις ριζοσπαστικοποίησης, και κατά την ίδια περίοδο, η διαδικασία τείνει να υποστεί παλινδρόμηση: πολύ απλά, η «δουαδική εξουσία» παίρνει τη μορφή της αστικής εξουσίας, στο βαθμό που οι μενσεβίκοι και οι εσέροι δέχονται να συμμετάσχουν στην κυβέρνηση. Εκείνη τη στιγμή, το σύνθημα «όλη η εξουσία στα Σοβιέτ» αρχίζει να φαίνεται ξεπερασμένο, και ο «ειρηνικός δρόμος», που φαινόταν εφικτός όταν τα Σοβιέτ είχαν αρχίσει να ενδυναμώνονται, μετατρέπεται σε καθαρή αυταπάτη.

«Θα ήταν σήμερα δονκιωτισμός ή κοροϊδία να απαιτήσουμε τη μεταβίβαση της εξουσίας στα Σοβιέτ. Αν προβάλαμε ένα τέτοιο σύνθημα θα εξαπατούσαμε, αντικειμενικά, τον λαό, θα του δημιουργούσαμε την αυταπάτη ότι αρκεί ακόμη σήμερα στα Σοβιέτ να θέλουν να πάρουν την εξουσία ή να αποφασίσουν ότι τη θέλουν για να την κατακτήσουν, ότι εξακολουθούν να υπάρχουν στα Σοβιέτ κόμματα που δεν τα έχει στιγματίσει η συνεργασία τους με τους δήμιους, και ότι μπορούμε να συμπεριφερόμαστε σαν να μην έχει συμβεί απολύτως τίποτα (...). Το θέμα είναι ότι δεν μπορούμε πλέον να πάρουμε ειρηνικά την εξουσία. Δεν μπορούμε πλέον να την κατακτήσουμε παρά θριαμβεύοντας, μέσα από έναν αποφασιστικό αγώνα, πάνω σε αυτούς που την κατέχουν πραγματικά την παρούσα στιγμή (...). Το θέμα είναι ότι αυτοί οι νέοι κάτοχοι της εξουσίας δεν μπορούν να ηττηθούν παρά μόνο από τις επαναστατημένες μάζες του λαού. Αυτές οι μάζες, για να κινητοποιηθούν πρέπει όχι μόνο να καθοδηγηθούν από το προλεταριάτο, αλλά και να γυρίσουν την πλάτη στα κόμματα των εσέρων και των μενσεβίκων, που πρόδωσαν την επανάσταση (...). Τα Σοβιέτ θα μπορέσουν και θα χρειαστεί να εμφανιστούν σ' αυτή τη νέα επανάσταση. Όχι τα σημερινά Σοβιέτ, όχι αυτά τα όργανα συμφωνίας με την αστική τάξη, αλλά τα Σοβιέτ ως όργανα του επαναστατικού αγώνα ενάντια στην αστική τάξη...»¹⁴.

Η κρίση του Ιούνη γεννά επομένως, ως άμεση συνέπεια, την αναγκαιότητα μπολσεβικοποίησης των Σοβιετ. Αγγίζουμε εν προκειμένω μια από τις πιο κρίσιμες παραμέτρους της λενινιστικής μεθόδου. Ακόμη και τότε, ωστόσο, η θεωρητική σχέση Σοβιετ και κόμματος δεν αλλάζει. Τουναντίον, μπορούμε να επαληθεύσουμε για μια ακόμη φορά πως, όταν τα Σοβιέτ υποχωρούν σε σχέση με το επαναστατικό κίνημα και αφήνουν να αποκοιμηθεί η συγχρουσιακή τους δύναμη κατά την πορεία της δημοκρατικής ανάπτυξης, τότε το κόμμα θα πρέπει να παρέμβει

και να τα κατακτήσει εκ νέου προκειμένου να εκπληρώσουν τον ταξικό τους ρόλο. Μετά τον Ιούνιο, και ενώ η αστική τάξη ανακτά τις δυνάμεις της, τα Σοβιέτ θεωρούνται επομένως, για μια ακόμη φορά, απλά «όργανα εξέγερσης», αφού αυτό ακριβώς είναι το καθήκον στο οποίο οφείλουν να αφοσιωθούν και ο στόχος της στιγμής. Θα έλεγε κανείς ότι επιστρέφουμε στο 1905. Το κόμμα, η υποκειμενική οργάνωση, γίνεται τότε το πρωτεύον στοιχείο: καθώς έχει αποδυναμωθεί η σχέση ανάμεσα στην επαναστατική τάξη και στα Σοβιέτ, θεωρούμενα ως οργανωμένη της έκφραση, παρεμβαίνει το κόμμα για να αποκατασταθεί μια σωστή σχέση μεταξύ τους. Και σε εκείνο το σημείο, η μπολσεβικοποίηση των Σοβιέτ δεν συνίσταται πλέον στην προσπάθεια να κατακτηθεί η πλειοψηφία τους (που είχε ούτως ή άλλως κατακτηθεί ανάμεσα στον Ιούλιο και τον Οκτώβριο), αλλά πρωτίστως στην απαίτηση συνέχισης του επαναστατικού αγώνα στα Σοβιέτ και στις μάζες, ριζοσπαστικοποίησής του με στόχο την άμεση κατάληψη της εξουσίας. Αυτό είναι το αποτέλεσμα της δράσης των μπολσεβίκων το καλοκαίρι του 1917, που σχηματίζει την αναγκαία και επαρκή προκείμενη του Οκτώβρη¹⁵.

Η θεωρητική συνεισφορά του Λένιν στον ορισμό των Σοβιέτ δεν είναι λιγότερο ουσιαστική αυτά τα χρόνια. Οι θέσεις που παρουσιάζονται στο Κράτος και επανάσταση, όπου το Σοβιέτ εμφανίζεται ως όργανο της δικτατορίας του προλεταριάτου και ταυτόχρονα ως εργαλείο της κομμουνιστικής κατάργησης του κράτους, είναι πασίγνωστες. Δεν υπάρχει συνεπώς λόγος να επαναλάβουμε εδώ τα βασικά επιχειρήματα του έργου, αλλά περισσότερο να εξετάσουμε τη σχέση του με τη λενινιστική επαναστατική πρακτική, και κυρίως του 1917. Η εν λόγω πρακτική βαδίζει παράλληλα με τις μελέτες του Λένιν για τη φύση του αστικού κράτους, την Κομμούνα και την κομμουνιστική κατάργηση του κράτους. Θα μπορούσαμε δε να προβούμε στην υπόθεση ότι δίχως αυτήν την προκαταρκτική εμβάθυνση στους όρους του προβλήματος, δεν θα είχαν γραφτεί ποτέ τα Γράμματα από μακριά και α fortiori οι Θέσεις του Απρίλη. Να προσθέσουμε ότι εάν ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος δεν είχε εξωθήσει στα άκρα αφενός την ταξική πάλη σε κάθε χώρα και αφετέρου τη διαδικασία εξορθολογισμού και συγκεντροποίησης της εκτελεστικής εξουσίας της αστικής τάξης, η εντατική μελέτη των γραπτών του Μαρξ και του Ένγκελς για το πρόβλημα του κράτους (δίχως να ξεχνούμε τα γραπτά των Πάνεκουκ, του Κάουτσκι και του Μπουχάριν), στην οποία αφοσιώνεται ο Λένιν από το 1916 και μετά, δεν θα του είχε επιτρέψει να αναγνωρίσει με τόσο ριζικό τρόπο τα διδάγματα των κλασικών για τη φύση του κράτους. Εκ των πραγμάτων, ο Λένιν αναγνωρίζει εφεξής ότι το κατεξοχήν καθήκον της προλεταριακής επανάστασης είναι η κατάργηση του κράτους, η οποία γίνεται υλική δυνατότητα σε έναν βαθμό ανάπτυξης της ταξικής πάλης.

Αν αφήσουμε στην άκρη τέτοιου είδους υποθέσεις, είναι σαφές ότι η λενινιστική ανάλυση αυτού του περίπλοκου προβλήματος προκύπτει κατά πρώτο λόγο απ' την

πολιτική τοποθέτηση για τα παρόντα και επικείμενα αποτελέσματα του ιμπεριαλιστικού πολέμου. Γιατί σε αυτήν την φάση συγκεντροποίησης και εξορθολογισμού των εξουσιών της εκτελεστικής βαθμίδας, η άμεση –και απαλλαγμένη από αυταπάτες– λειτουργική προσαρμογή τους στους «αμιγείς» καπιταλιστικούς σκοπούς κυριαρχίας της αγοράς, επιζητούσε και ανέπτυξε στον ανώτατο βαθμό την τελειοποίηση της μηχανής του αστικού κράτους, [κράτους] που από τη σκοπιά των τάξεων του καταβολών δεν αποτελεί παρά ένα εργαλείο συσώρευσης και εκμετάλλευσης. Ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος μοιάζει με μια τομή, με μια μακροσκοπική εικόνα της καπιταλιστικής ανάπτυξης ως προς την πολιτική της μορφή, ενώ αποτελεί συνάμα την κινητήρια δύναμη για την εκπληκτική επιτάχυνση αυτής της ανάπτυξης. Απέναντι σ' αυτήν την υλική ανάπτυξη της δομής της αστικής εξουσίας, το λενινιστικό πρόγραμμα μετασχηματισμού του ιμπεριαλιστικού πολέμου σε εμφύλιο πόλεμο οδηγεί στην ανάλυση των προβλημάτων του κράτους και της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στον νικηφόρο αγώνα της εργατικής τάξης και το κράτος.

Η ανάλυση της κεφαλαιακής ανάπτυξης, που παρουσιάστηκε στον Ιμπεριαλισμό, βρίσκει πλέον ανταπόκριση στο επίπεδο της επιστήμης της τάξης. Γι' αυτό ακριβώς, κεντρικό θέμα του Κράτος και επανάσταση είναι ο σχολιασμός των διασημων σελίδων όπου ο Μαρξ συσχετίζει το ρεφορμισμό και την εσωτερική αναδιοργάνωση της εξουσίας του κεφαλαίου και της πολιτικής του μηχανής αφενός, και την εργατική επανάσταση αφετέρου, για να καταλήξει: «Όλες οι πολιτικές επαναστάσεις περιορίστηκαν να τελειοποιήσουν αυτή τη μηχανή, αντί να τη συντρίψουν»¹⁶. Αλλά λόγω της εσωτερικής αναδιοργάνωσης της εξουσίας που επιβάλλει ο πόλεμος στην αστική τάξη, οι πραγματικές ικανότητές της για εσωτερική μεταρρύθμιση συναντούν το όριο τους. Στη Ρωσία, η επανάσταση του Φλεβάρη προηγείται της μεταρρύθμισης της καπιταλιστικής βάσης της εξουσίας και την επιφέρει¹⁷: προσφέρει έτσι στην εργατική πάλη έναν αντίπαλο, που έχει ήδη καθαυτός ενοποιηθεί. Συνεπώς, το πρόβλημα που τίθεται πέρα από αυτό το όριο είναι η καταστροφή της μηχανής του αστικού κράτους. Συνεπώς, διαλύεται –πέρα από αυτό το όριο– η αμφισημία της σχέσης που υπάρχει μεταξύ δημοκρατικής επανάστασης και σοσιαλιστικής επανάστασης, την οποία είχε ήδη ανακαλύψει και ορίσει θεωρητικά ο Λένιν. Η δικτατορία του «οργανωμένου σε κυρίαρχη τάξη προλεταριάτου» δεν επαναλαμβάνει τη ρεφορμιστική ανάπτυξη ή τον εκσυγχρονισμό των κρατικών λειτουργιών, αλλά εγκαθιστά αντίθετως «άμεσα» τη διαδικασία κατάργησής τους.

Στην περίπτωση του Λένιν, η ανάλυση λειτουργεί πάντα ως άμεση προκείμενη του επαναστατικού συνθήματος. Τα Σοβιέτ επανακάμπτουν έτσι στο θεωρητικό πεδίο: αποτελούν την «ανώτερη μορφή κράτους» που επαναλαμβάνει την εμπειρία της Κομμούνας του Παρισιού. Ως εκ τούτου, δεν συνιστούν απλώς καταστροφή της αστικής μηχανής του κράτους, αλλά αντιπροσωπεύουν επίσης την πρώτη προϋπόθεση και την πρώτη στιγμή της διαδικασίας κατάργησης του κράτους εν

γένει. Στο τρίτο από τα Γράμματα από μακριά, του Μαρτίου του 1917, η εν λόγω αποτίμηση του χαρακτήρα των Σοβιέτ υποδεικνύεται ήδη στο παρεπόμενο πρόγραμμα, με άμεση αναφορά στην εμπειρία της Κομμούνας. Οι Θέσεις του Απρίλη, το άρθρο Για τη δυαδική εξουσία, οι διαδοχικές αποφάσεις μέχρι τον Οκτώβρη, επαναφέρουν σταθερά αυτό το πρόγραμμα. Η δε θεωρία μοιάζει επίσης να αναζωογονεί την μπολσεβίκικη πρακτική στις μέρες του Οκτώβρη, όταν το κόμμα παραμερίζει κάθε υπόλειμμα που μπορεί να είχε μείνει από τα δημοκρατικά συνθήματα για να εκχωρήσει στο 2ο συνέδριο των Σοβιέτ όλη την εξουσία.

Ποια σχέση υπάρχει, επομένως, εκείνη τη στιγμή, ανάμεσα στο κόμμα και το Σοβιέτ; Η σωστή σχέση, που είχε ορίσει και επαληθεύσει ο Λένιν καθ' όλη τη διάρκεια του πολιτικού του αγώνα, υπέτασσε τα Σοβιέτ στο κόμμα, και το μαζικό κίνημα (ακόμη κι αν είχε επιτύχει έναν υψηλό βαθμό ανάπτυξης) στη συνειδητή καθοδήγηση της πρωτοπορίας του. Η εν λόγω σχέση, παρά τις περί του αντιθέτου φαινομενικές ενδείξεις, διατηρήθηκε ουσιαστικά και επιβλήθηκε πρακτικά στην οξύτερη φάση του επαναστατικού αγώνα: από τον Φλεβάρη ως τον Οκτώβρη, το κόμμα κατακτά σταδιακά την καθοδήγηση του κινήματος. Η ίδια η κατάκτηση της εξουσίας είναι έργο του κόμματος και όχι των Σοβιέτ (εξαιρουμένης ίσως της μορφής). Αυτό σημαίνει άραγε ότι η ιδιαίτερη επιμονή του Λένιν αναφορικά με τον ρόλο των Σοβιέτ και η επαναφορά του προτύπου της Κομμούνας δεν είχαν παρά μια καθαρά ιδεολογική και ουδόλως επιστημονική λειτουργία; Για ποιον λόγο, λοιπόν, να εξακολουθήσει να επιβιώνει μια τέτοια ουτοπία σε θεωρητικό επίπεδο, μη αναγνωρίζοντας την ανικανότητα των Σοβιέτ να καθορίσουν (σε αυτό τουλάχιστον το επίπεδο ανάπτυξης) την υλική βάση της δικτατορίας του προλεταριάτου, και πολύ περισσότερο τη διαδικασία κομμουνιστικής κατάργησης του κράτους;

Στην πραγματικότητα, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι η λενινιστική θεωρητική ανάλυση είχε σε μεγάλο βαθμό υπερεκτιμήσει το επίπεδο της πραγματικής ανάπτυξης του κεφαλαίου και το βαθμό πολιτικής διαμόρφωσης της ρωσικής εργατικής τάξης. Δεν είναι επομένως τυχαίο αν, από την κρίση του Ιουλίου του 1917, η μεγάλη θεωρητική συγκίνηση που είχε ωθήσει τον Λένιν να διακρίνει στον ιμπεριαλιστικό πόλεμο την τελευταία πράξη της εσωτερικής μεταρρύθμισης του κεφαλαίου και να προβλέψει ότι ξεκινούσε —πέραν αυτού του ορίου— η διαδικασία επανανοποίησης της εργατικής τάξης και της πρωτοπορίας της (και ότι συνεπώς διαλυόταν ο διφορούμενος μηχανισμός μιας διχασμένης ανάπτυξης της εργατικής πάλης), εξωθείται σε υποχώρηση, όταν ο Λένιν έρχεται αντιμέτωπος με μια τόσο διαφορετική εμπειρία, με ένα κεφάλαιο που διαθέτει ακόμα μεγάλα περιθώρια αντίστασης και ανάκτησης, και που μπορεί με τη σειρά του να αντεπιτεθεί στην πρώτη εργατική επανάσταση, τόσο εντός των ρωσικών συνόρων, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Αλλά υπάρχει κάτι ακόμη πιο καθοριστικό: η ίδια η συνέχεια της ανάπτυξης του επαναστατικού κινήματος στη Ρωσία καταδεικνύει τα στοιχεία της

πολιτικής ανεπάρκειας που χαρακτηρίζουν τη δομή της λενινιστικής θεωρητικής υπόθεσης. Μπορεί το Σοβιέτ να ξεκινά πράγματι να λειτουργεί ως «όργανο της προλεταριακής δικτατορίας», αλλά το κόμμα ασκεί την πραγματικότητα της εξουσίας, με τη μορφή και μόνο με τη μορφή του Σοβιέτ. Το Σοβιέτ τείνει έτσι να περιοριστεί στο ρόλο ενός δημοκρατικού εργαλείου «οργάνωσης της συναίνεσης»: ως τέτοιο, μπορεί για μια ακόμη φορά να αντικατασταθεί από άλλα εργαλεία προχωρημένης δημοκρατίας. Επομένως, το Σοβιέτ όχι απλώς δεν δομείται ως στιγμή της διαδικασίας κατάργησης του κράτους, αλλά καταλήγει να είναι στην καλύτερη περίπτωση «όργανο διαχείρισης του κράτους». Γεγονός είναι ότι χρειάζεται αναδιοργάνωση, και επίσης ότι πρέπει να συνεχιστεί η συσσώρευση μέχρι του σημείου που θα καταστεί υλικά εφικτή η ύπαρξη μιας ενοποιημένης εργατικής τάξης, ικανής να διευθύνει την κοινωνική παραγωγή. Σε αυτήν την κατάσταση, ο Λένιν θα προωθήσει την ολοκληρωτική ένταξη των Σοβιέτ στη διαδικασία της κοινωνικής παραγωγής, προκειμένου να οργανώσουν την παραγωγή, να ωθήσουν την άμιλλα και να αυξήσουν την παραγωγικότητα. Αποτελούν πρώτα και κύρια όργανα για τη δημοκρατική διαχείριση της παραγωγής¹⁸. Γεννιέται έτσι η υποψία ότι η άποψη ορισμένων αστών ιδεολόγων που θεωρούν το κίνημα των Σοβιέτ απλό μοντέλο διευρυμένου και άκρως προχωρημένου κοινοβουλευτισμού θα μπορούσε πραγματικά να χαρακτηρίζεται από κάποια εγκυρότητα¹⁹.

Ο Λένιν τα επιθυμεί όλα αυτά στο βαθμό που είναι αναγκαία. Δεν αποκρύπτει την πραγματικότητα που έχει μπροστά του: αναγνωρίζει τον δημοκρατικό χαρακτήρα της σοβιετικής μορφής διαχείρισης της παραγωγής και της εξουσίας, και δεν μιλά γι' αυτήν παρά με όρους «έναρξης της σοσιαλιστικής μορφής δημοκρατίας»²⁰. Έχοντας πλήρη επίγνωση των τεραστίων καθηκόντων που περιμένουν την επανάσταση, δεν αποδίδει στα Σοβιέτ παρά μόνο πολύ περιορισμένους στόχους: η εξουσία των Σοβιέτ «είναι ένας μηχανισμός, ένας μηχανισμός που πρέπει να βοηθήσει τη μάζα να ξεκινήσει άμεσα να διευθύνει το κράτος και να οργανώνει την παραγωγή σε πανεθνική κλίμακα»²¹. Αλλά αν αυτή είναι όντως η πραγματικότητα, πρέπει επίσης να της ασκηθεί πίεση, προκειμένου να φτάσει μακρύτερα χάρη στη δράση της ταξικής πρωτοπορίας. Η ταύτιση του κόμματος και της τάξης, η αντιστροφή της σχέσης μεταξύ κόμματος και Σοβιέτ αποτελούν στόχους προς επίτευξη. Όσο το κόμμα δεν τους έχει κατακτήσει, θα έχει ανάγκη το κράτος: κράτος και κόμμα αποτελούν πράγματι δημιουργήματα του καπιταλιστικού καταμερισμού εργασίας. Μόνον ένας υψηλός βαθμός ενοποίησης και ανασύνθεσης της εργατικής τάξης θα μπορέσει να επιτρέψει το ξεπέρασμά τους, ώστε να αρθούν τα Σοβιέτ στο ύψος της αποστολής τους, δηλαδή στην έναρξη της διαδικασίας κομμουνιστικής κατάργησης του κράτους. Αλλά πρέπει πρώτα να φτάσουμε σ' αυτό το επίπεδο: το επαναστατικό προλεταριάτο δεν το έχει κληρονομήσει από τον καπιταλισμό στο βαθμό που οι πρόσφατοι αγώνες του δεν το έχουν επιβάλλει στο κεφάλαιο. Κατά παράδοξο τρό-

πο, η παρούσα κατάσταση επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό του Μαρξ: «Όλες οι πολιτικές επαναστάσεις περιορίστηκαν να τελειοποιήσουν αυτή τη μηχανή, αντί να τη συντρίψουν»: σε αυτό το επίπεδο ανάπτυξης, το σύστημα των Σοβιέτ την τελειοποιεί επίσης με τη σειρά του. «Η επανάσταση όμως είναι ριζική. Βρίσκεται ακόμα στο πέρασμά της μέσα από το καθαρτήριο πυρ. Εκτελεί μεθοδικά το έργο της». Για να μη σταματήσει η επαναστατική διαδικασία, θα πρέπει συνεπώς να διατηρηθεί σε μια υψηλή ηθική και πολιτική θερμοκρασία: από το 1918, το έργο του Λένιν στρέφεται ολόκληρο σ' αυτήν την κατεύθυνση²².

Η λενινιστική προπαγάνδα υπέρ της διάδοσης της εμπειρίας των Σοβιέτ στον υπόλοιπο κόσμο είναι άκρως ενδεικτική απ' αυτήν την άποψη. Γιατί ο Λένιν κατανοεί πολύ καλά ότι η ίδια η επιτυχία της επανάστασης στη Ρωσία προϋποθέτει τη διεθνή επέκταση του κινήματος. Αλλά αυτή η παράμετρος δεν αφορά μόνο τις υλικές συνθήκες που επιτρέπουν στο σοβιετικό πείραμα να διατηρηθεί στη Ρωσία, ούτε απλώς το πρόβλημα της υπεράσπισης της επανάστασης του Οκτώβρη. Αφορά επίσης την ανάπτυξη της ρωσικής επανάστασης προς πιο προχωρημένους στόχους. Από αυτήν την άποψη, το έργο του Λένιν στους κόλπους της Τρίτης Διεθνούς δεν επιδιώκει τόσο να γενικεύσει την ιδιαίτερη μορφή του Σοβιέτ ως πρακτικής μορφής της δικτατορίας του προλεταριάτου, όσο να ενοποιήσει τα διαφορετικά συμβουλευτικά πειράματα, που είναι ανεξάρτητα τα μεν από τα δε, σε ένα ενιαίο πολιτικό σχέδιο, σε μια μοναδική επαναστατική τάση που ξεπερνά κατά πολύ τις παρούσες συνθήκες του κινήματος. Μόνον έτσι, στη Ρωσία και αλλού, θα νικηθεί η δημοκρατική παλινδρόμηση που απειλεί τους επαναστατικούς θεσμούς της εργατικής τάξης. Η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία είναι η εμπροσθοφυλακή της αντεπανάστασης, γιατί προσπαθεί να περιορίσει το κίνημα σε δημοκρατικές ρεφορμιστικές θέσεις. Γι' αυτό, διαχωρίζει τη συμβουλευτική μορφή από το επαναστατικό της περιεχόμενο, και επιχειρεί να θεσμοποιήσει [αυτή τη μορφή], καθιστώντας τη βάση μιας πεφωτισμένης ανανέωσης της αστικής εξουσίας. Να λοιπόν που ο Λένιν επικρίνει κάθε θεωρητικοποίηση της «δυαδικής εξουσίας», η οποία την ταριχεύει (και ως εκ τούτου την καταστρέφει) σε ένα συνταγματικό πλαίσιο, εξωτερικό προς τη γενική επαναστατική ταξική πάλη: εναντιώνεται έτσι στις προτάσεις της «κίτρινης» Διεθνούς περί νομιμοποίησης των Σοβιέτ, περί εκχώρησης δικαιωμάτων στα Σοβιέτ εντός του κρατικού θεσμικού πλαισίου και περί εισαγωγής συστημάτων άμεσης δημοκρατίας στη λειτουργία τους. Εναντιώνεται, επίσης, στις προτάσεις του Χίλφερντιγκ και του Κάουτσκι να αναγνωριστεί ένας θεσμικός ρόλος στα Räte ως οργανώσεων ελέγχου της παραγωγής. Εναντιώνεται, τέλος, σε όλες τις απόπειρες να θεωρηθούν τα Σοβιέτ όργανα δημοκρατικής αντιπροσώπευσης, και όχι όργανα ταξικής δικτατορίας, ενταγμένα στη διεθνή διαδικασία της επανάστασης. Οι κομμουνιστές πρέπει να δίνουν αρνητική απάντηση δίχως να πτοούνται, γιατί το κίνημα πρέπει να συνεχιστεί, πρέπει να υπερβαίνει πάντα τον εαυτό του.

Τα προηγούμενα σημεία διασαφηνίζουν πλήρως τη λενινιστική αντίληψη της συντάσσουσας εξουσίας. Ο Λένιν επιχειρεί μια άμεση σύνδεση ανάμεσα στη δράση των μαζών και την καθοδήγηση του κόμματος, εκεί όπου αναγνωρίζει την οργανωμένη συντάσσουσα εξουσία ως μια δυναμική πραγματικότητα, ως θεμελίωση και σχέδιο του μέλλοντος. Ο συμβιβασμός που θεσπίστηκε ανάμεσα στο Σοβιέτ και στο κόμμα είναι ένας συμβιβασμός ανάμεσα στην ζωντανή εργασία και σε ένα σχέδιο για μια νέα πρωταρχική συσσωρευση, που θα έπρεπε να έχει ως απόληξη τον καθορισμό των προϋποθέσεων του κομμουνισμού.

Μετάφραση: Τάσος Μπέτζελος

Σημειώσεις

1. R. Luxemburg, *Μαζική απεργία, κόμμα και συνδικάτα*.
2. L. Trotsky, *Discours au tribunal*, 19 Σεπτεμβρίου 1906, σε P. Broué. *Le parti bolchevique*, Παρίσι, Éditions de Minuit, 1963, σ. 74.
3. L. Trotsky, *Der Arbeiterdeputienrat und die revolution*, σε *Die Neue Zeit*. XXV, 1906-1907, τ. II, σ. 76-86.
4. Β. Ι. Λένιν, *Η προλεταριακή επανάσταση και ο αποστάτης Κόουτσκι*.
5. V. I. Lénine. *Sämtliche Werke*, τ. XX, I, σ. 332.
6. V. I. Lenine, *Stato e Rivoluzione e lo studio preparatorio : il marxismo sullo Stato*, Ρώμη, Terzo Mondo, 1963, σ. 142.
7. Β. Ι. Λένιν, *Πρώτο γράμμα από μακριά*, Μάρτιος 1917.
8. V. I. Lenine. *Quelques theses de la rédaction*.
9. Αυτό το πρόγραμμα έχει ήδη οριστεί από τα Γράμματα από μακριά.
10. Β. Ι. Λένιν, *Τι να κάνουμε*, 1901.
11. *Les tâches du prolétariat dans la présente révolution*, Απρίλιος 1917, σ. 13.
12. Α. Τρότσκι, *Ιστορία της ρωσικής επανάστασης*, 1. Η επανάσταση του Φλεβάρη, Β. Ι. Λένιν, *Τα διδάγματα της επανάστασης*, Σεπτέμβριος 1917.
13. Βρίσκουμε τις οδηγίες του Λένιν σε σχέση με τον αγώνα στην ύπαιθρο αυτήν την περίοδο σε *Oeuvres*, τ. 24 (*Les tâches du prolétariat...*, σ. 63 κε, *La septième conférence de Russie du POSDR*, σ. 292 κε).
14. Β. Ι. Λένιν, *Σε σχέση με τα συνθήματα*.
15. Β. Ι. Λένιν, *Κράτος και επανάσταση*, 1917.
16. Κ. Μαρξ, *Η 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*. Ο Λένιν παραθέτει όλο το παλαιό απόσπασμα: «Η επανάσταση όμως είναι ριζική. Βρίσκεται ακόμα στο πέρασμά της μέσα από το καθαρτήριο πυρ. Εκτελεί μεθοδικά το έργο της. Ως τις 2 Δεκεμβρίου 1851 είχε αποτελειώσει το μισό από το προπαρασκευαστικό της έργο και τώρα αποτελειώνει το άλλο μισό. Ολοκληρώνει πρώτα την κοινοβουλευτική εξουσία για να μπορεί να την ανατρέψει. Και τώρα που το έχει κατορθώσει αυτό, ολοκληρώνει την εκτελεστική εξουσία, την περιορίζει στην πιο καθαρή της έκφραση, την απομονώνει, τη βάζει απέναντί της σε μοναδικό στόχο για να συγκεντρώσει πάνω της όλες της τις δυνάμεις καταστροφής [υπογραμμισμένο από τον Λένιν]. Και όταν θα έχει εκτελέσει το δεύτερο μισό του προπαρασκευαστικού της έργου, η Ευρώπη θα αναπηδήσει από τη θέση της και θα φωνάζει χαρούμενα: καλά έσκαψες, γεροτυφλοπόντικα! Αυτή η εκτελεστική εξουσία, με την τεράστια γραφειοκρατική και στρατιωτική της οργάνωση, με τον πλατύ τεχνη-

τό κρατικό της μηχανισμό, πλάι σε έναν στρατό από άλλο μισό εκατομμύριο, αυτό το φρικιαστικό παρασιτικό σώμα, που τυλίγεται σα δίχτυ γύρω στο σώμα της γαλλικής κοινωνίας και φράζει όλους τους πόρους της, γεννήθηκε στις μέρες της απόλυτης μοναρχίας, τον καιρό της παρακμής του φεουδαρχικού καθεστώτος, και υποβοήθησε την επίσπευση της παρακμής του». Η πρώτη γαλλική επανάσταση ανέπτυξε με τη σειρά της τη συγκεντροποίηση, «ταυτόχρονα όμως την έκταση, τις αρμοδιότητες και τους παραστάτες [και τον μηχανισμό] της κυβερνητικής εξουσίας [και των επικουρικών της στοιχείων]. Ο Ναπολέων τελειοποίησε αυτόν τον κρατικό μηχανισμό. Η νομιμόφρων μοναρχία και η μοναρχία του Ιούλη δεν του προσθέσανε τίποτα εκτός από έναν μεγαλύτερο καταμερισμό της εργασίας (...). Τέλος, η κοινοβουλευτική δημοκρατία στην πάλη της ενάντια στην επανάσταση, βρέθηκε αναγκασμένη, μαζί με τα καταπιεστικά μέτρα, να ενισχύει τους πόρους και τον συγκεντρωτισμό της κυβερνητικής εξουσίας. Όλες οι πολιτικές επαναστάσεις τελειοποιούσαν αυτή τη μηχανή αντί να την συντρίψουν [υπογραμμισμένο από τον Λένιν]. Τα κόμματα που αγωνίζονταν διαδοχικά για την εξουσία θεωρούσαν την απόκτηση αυτού του απέραντου κρατικού οικοδομήματος σαν την κυριότερη λεία του νικητή» (Μαρξ-Ενγκελς, *Διαλεχτά Έργα*, τ. Ι, σ. 385-386).

17. V. I. Lénine, *Discours sur l'attitude envers le Gouvernement provisoire*, παρέμβαση στις 4 Ιουνίου 1917, στο Πρώτο Συνέδριο των Σοβιέτ των αντιπροσώπων των εργατών και των φαντάρων της Ρωσίας, σσ. 9-23.

18. Β. Ι. Λένιν, *Τα άμεσα καθήκοντα των Σοβιέτ*, Μάρτιος-Απρίλιος 1918.

19. Ένα ενδεικτικό κείμενο: Η. Kelsen, *Η δημοκρατία, η φύση της η αξία της*. (χρονολογία)

20. Β. Ι. Λένιν, *Τα άμεσα καθήκοντα των Σοβιέτ*, Μάρτιος-Απρίλιος 1918.

21. Β. Ι. Λένιν, *Έκθεση για την αναθεώρηση του προγράμματος και την αλλαγή της ονομασίας του κόμματος*, 8 Μαρτίου 1918.

22. Βλ. κυρίως *Τα άμεσα καθήκοντα των Σοβιέτ*, Μάρτιος-Απρίλιος 1918.